

ERKEN ORTAÇAĞ MISIR'ININ İLK TÜRK VALİSİ

THE FIRST TURKISH GOVERNOR OF EGYPT IN EARLY MIDDLE
AGE*Rafik İSMAYILOV****Özet:**

Bu çalışmada Erken Ortaçağ döneminde Mısır'a vali olan *Ebu Salih el-Haresi* hakkında bilgi verilmiştir. Abbasi hakimiyeti döneminde Türkler'in devlet idaresindeki rollerinden bahsedilerek Mısır'ın ilk Türk valisinden önceki durumu kısaca izah edilmiştir. Abbasilerin birinci halifesi Ebu-1-Abbas es-Seffah zamanında Türkler, orduda yer alırken ikinci Halife Ebu Cafer el-Mensur döneminde ise devlet görevlerine de getirilmişlerdir. Üçüncü halife el-Mehdi ise Mısır valiliğini Türk kökenli Ebu Salih el-Haresi'ye vermiştir. Ebu Salih'in kişiliği, Mısır'a vali oluşu ve faaliyetleri hakkındaki bilgiler, uluslararası kaynaklara dayanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abbasiler, Ebu Salih el-Haresi, Arap-Mevali entegrasyonu, Mevali, Şübiyye.

123

Abstract:

In this study, to Egypt in the early medieval period, the governor was given information about Abu Salih al-Haresi. Abbasid rule during the administration of the state's role in the Turks spoke of Turkey's first governor of Egypt from the previous situation was briefly explained. Abu-l-Abbas es-Seffah of the first Abbasid caliph in time, the Turks took place in the army while during the second Caliph Abu Jafar Al-Mensur was brought up to the task state. The third caliph al-Mahdi gave the Egyptian governor to Abu Salih al-Haresi, having Turkish origin. Abu Salih's personality, his being governor to Egypt and the information about his activities were analysed basing on international resources.

Key words: Abbasiler, Abu Salih al-Haresi, Arap-Mevali integration, Mevali, Şübiyye.

Hilafet tarihinde keyfiyetçe yeni bir dönem Abbasilerin (750-1258) hakimiyete gelmesi ile başlamıştır. Bunun da temelini Araplarla birlikte diğer Müslüman halkların, -mesela Türkler, Farslar vb.- kendi etnik kapalılığından çıkması, aynı hukuklu Müslümanlara çevrilmesi, devlet hayatının tüm alanlarında

* Doç. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi Asya ve Afrika Tarihi Bilim Dalı – Azerbaycan bsutam@hotmail.com

temsil olunması, İslam medeniyetinin sadece taşıyıcıları değil, aynı zamanda onun zenginleşmesi ve formallaşmasında büyük rol oynaması ve sonuçta bir Arap devleti gibi tanınan Hilafetin tüm Müslümanların imparatorluğuna çevrilmesi oluşturur.

Emevilerin Abbasilerle değiştirilmesi düşüncesi, hilafetin merkezi eyaletlerinde, özellikle de Irak'ta meydana gelse de, onun genişlemesi ve gerçekleşmesi Arap olmayan halkların -Farsların, daha ziyade de Türklerin- yaşadıkları doğu eyaletlerinin sayesinde mümkün olmuştur. Çünkü, adı geçen halklar, özellikle de onların İslam dinini kabul etmiş kesimi - Mevaliler¹- kendi durumlarından kesinlikle razı değillerdi ve etnik menşinden asılı olmayarak tüm Müslümanlar arasında eşit ilişkilerin kurulmasına çalışıp, amaçlarına ulaşmak için çeşitli yöntemlere el attılar. Örneğin, Salman el-Farisi, Fars kökenli olduğu için Muhammed peygamberin en yakın adamlarından olduğu propaganda edilirdi. Bir diğer örnek, Halife Ali'nin oğlu Hüseyin, Sasanilerin sonuncu padişahı III. Yezdigerd'in Cahaşah adlı kızıyla evlenmiş ve bu nikâhtan Şiaların dördüncü imamı Ali Asker doğmuştur.

Tabii ki, bu gibi söylemler -doğru veya uydurma olsa da- ta ilk zamanlardan Mevalilerin Arap Müslümanlarıyla yakınlığını, hatta akraba olduklarını ve onlar arasında sıcak münasebetlerin tarihten mevcut olduğuna dikkat çekmek amacı taşıyordu.

Arap-Mevali entegrasyonuna bu tür barış amaçlı ve dinç karakterli yolla nail olmak isteyenlerin yanı sıra, mevcut ayrıma açık şekilde itiraz eden, ona karşı çıkan güçler de var idi. Bu açıdan muhalif düşünceli dini-siyasi akımlar teşekkül etmiştir. Bunlardan Şüubiyye² hareketini özellikle kaydetmek gereklidir.

Şüubiyye, Arapların dini-siyasi egemenliğine karşı -kesinlikle İslam'a karşı olmayıp -gayrı- Arap halkların ideolojik isyanı idi ve Şübübler bunu açıkça bildirmekten de çekinmiyorlardı. Onlar, Kuran'ın "el-Hucurat" suresinin 13. ayetindeki, "*Ey insanlar! Doğrudan da biz sizi bir kişi ile bir kadından yarattık. Ve birbirinizi tanımanız için sizi halklara ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en*

¹ Müslüman Araplar itaat altına alınmış halkların İslam dinini kabul etmiş kesimini Mevali (Arapça "Mevla" sözünün cem halidir - müel.) olarak adlandırılır. Mevaliler, dil ve etnik yönden çeşitli (mesela: Fars, Türk vs.) olsalar da mevcut ırk ayrımının ağırlığını birlikte yaşıyorlardı. Bazen onlara tahkiramiz anlamda "acem" de derlerdi. "Acem" sözünün asıl manası "çetinlikle konuşan", "pis telaffuz eden" olsa da, mecaz manada "lal", hatta "gayrı-canlı" anlamlarına da gelmektedir. Bazı tarihçiler Mevalilere karşı yürütülen sınıf ayrımı siyasetini Arapların muzaffer bir halk gibi kibirlenmesi ile alakalandırır. Bunu istisna etmesek de, fikrimizce, bu hâl daha ziyade kabile-tayfa münasebetlerinin cemiyette güçlü olarak kalmasından kaynaklanırdı. Çünkü eski Arap düşüncesine göre yalnız Arap olmayanlar, hatta karışık nikâhtan doğan Araplar da kabilenin tam hukuklu üyesi olamazdı. Bu açıdan büyük Arap şairi Antara ibn Şeddad'ı (525-610) hatırlamak yeterlidir. (Bk. E. A. Belyayev, *Arabi, islam i arabskiy Xalifat v rannee srednevekoye*, M., 1966, s. 192-193); sonralar: E. A. Belyayev, *Arabi; İslam (ensiklopediçeskiy slovar)*, M., 1991, s. 161). Mevalilerin kendileri hakkında düşüncelerini büyük Arap mütefekkeri el-Cahiz (775-868) çok güzel şekilde kaleme almıştır (Bk. F. M. Asadov, *Arabskie istoçniki o turkax v rannee srednevekoye*, Baku 1993, s. 66-77; sonralar: F. M. Asadov, *Arabskie istoçniki o turkax*).

² Araplar Hilafetin gayrı-Arap halklarını "şüub" ("şeb" - halk sözünün cemidir - müel.) olarak adlandırır. Bk. Arif Aliyev, *İran i Irak. İstoriya i sovremennosti*, M., 2002, s. 224 (sonralar: A. Aliyev. *İran i Irak*).

*değerli olanınız ondan en çok korkanınızdır!*³ kelimini esas alarak Arap-Müslümanların zafer kazanmış halk gibi kendilerini üstün tutmalarını reddeder ve tüm Müslümanların eşit haklara sahip olmalarına çalışırlardı⁴. En radikal Şübeler ise kültür açısından Araplardan daha üstte bulunmaları ile gururlanmakta, umumiyetle Arap işgalinden kurtulmak istemektedirler. Bu açıdan VII-VIII. yüzyıllarda yaşamış⁵ Azerbaycan kökenli şair İsmail ibn Yessar'ın sözlerini hatırlatmak yerinde olacaktır:

*Zavallı [Arap] alaçığın yerini soruşur;
Ben ise şehirde meyhane arıyorum.
Esed kabilesinin geçmiş izlerine bakıp ağlıyorsan;
Ay anası... bir de görüm ahi
Beni Esed, Temim, Ukel, Yemen kimdir?
Allah'ın yanında bedeviler hiç adam öyle hesap yapmazlar.*

Şair, *Aslım necib, şöhetim ise ölçüsüzdür!*⁶ diyerek Araplara karşı koyuyordu. Şunu da not edelim ki, tüm Müslümanların eşit haklara sahip olması düşüncesinin ilk ve sürekli savunucusu Hariciler⁷ sayılıyordu⁸. Haricilerin önde gelenleri, tarikatın ortaya çıktığı zamandan itibaren insanın toplumda -onların tabirince, Müslüman camiasında- yerinin, Kuran'da yer almadığı gibi sadece kişinin müminliği prensibinin esas alındığını söylerler. Bu meselede, onun soy mensubiyetinin -tabiidir ki, ilk zamanlarda kabile, tayfa mensubiyetinin- hiç bir önemi yoktur.

Aslında Hariciler bununla Müslüman devletinin başına -Hilafete- yalnız Kureyşilerin⁹ hukuku olması iddiasını reddediyorlardı. Bu sebeple Haricilerin seçtikleri halifelerin çeşitli kabile ve tayfalardan çıkmış insanlar olması tesadüfi değildi. Sonraları ise bu iddianın kapsama alanı ve nesneleri bir hayli genişledi, tüm Arap ve gayrı-Arap Müslümanları da içine aldı. Hariciler, İslam dünyasında tüm Arap ve gayrı-Arap Müslümanların ahlaki-manevi açıdan ve bunun sonucu olarak siyasi açıdan eşit oldukları fikrini yaymaya başladılar. Bundan yola çıkarak Q. E. fon Grönebaum, Haricileri ilk Şübeler olarak adlandırmıştır¹⁰.

³ *Kuranikerim*, sure: 49, ayet: 13.

⁴ B. A. Şidfar, *Abu Nuvas*, M., 1978, s. 15.

⁵ Malik Mahmudov, *Arapça yazmış Azerbaycanlı şair ve edipler (VII-XII. asırlar)*, Bakü 1983, s.52.

⁶ Yine orada, s. 55-56. Not: Şiirin tercümesi M. Mahmudov'a aittir - (Müel.).

⁷ Tarihçiler bu adın manasının "karşı çıkmak" olan "haraca ale" fiilinden geldiğini belirtirler. (Bk. E. A. Belyayev, *Arabi*, s. 159; Q. G. fon Qrönebaum, *Klassiçeskiy İslam*. M., 1986, s. 59. Arapça tek hâli "haric" olan bu söz, cemde "hevaric" (yeni Haricler) şeklinde işlenilir. Hariciler ilk Müslüman tarikatıdır ve 657 yılında meşhur Siffin savaşında halife Ali'nin (656-661) Muaviye taraftarları ile danışıklara gitmesine itiraz zemininde ortaya çıkmıştır.

⁸ Q. G. fon Qrönebaum, *Klassiçeskiy İslam*, s. 59.

⁹ Muhammed Peygamber ve tüm Arap halifeleri Güreyşiler kabilesine mensupturlar. İslam'ın ilk çağlarında Müslüman devletinin başında Güreyşilerin hangi neslinin hâkimiyette temsil olunmasına fark koyulmasa da, kısa bir süre sonra, bu meseleyle özel önem verildi. Halifelğe peygamberin mensup olduğu Haşimiler neslinin temsilcilerinin, hatta bazı güçlere göre ise sadece Muhammed peygamberin kendi veya ailesi ile birbaşa bağlı insanların hakkı olduğuna dair iddialar ortaya çıktı ve onlar bir sıra tartışma ve münakaşaların kaynağına çevrildiler.

¹⁰ Q. G. fon Qrönebaum, *Klassiçeskiy İslam*, s. 59.

Tabii ki, Araplar arasında da tüm Müslümanların eşitliği fikrinin mevcut olması Türk, Fars ve başka Arap olmayan Müslümanlar tarafından rağbetle karşılanmalı idi ve böyle de oldu. Şunu belirtmeliyiz ki, sadece bu zeminde belirli gergin makamlarda Arap ve gayrı-Arap Müslümanların birliği ve eşitliği mümkün de olmuştur. Onun bariz numunesi olarak kimi Emevilere (661-750) karşı son mücadelede tüm nazarı kuvvetlerin Arapların ve gayrı-Arapların- bir araya gelmesini gösterebiliriz. Doğrudur, araştırmacılar Emevilerin hâkimiyetini Arapların zafer kazanmış halk gibi hükümlerliliğinin tantanası devri gibi karakterize ediyorlar. Fakat şunu da unutmamalıyız, Emeviler Hilafetin kurulması ile onlara karşı Arapların itirazlarının başlama tarihi aynı zamana denk gelir. Sonraları memnuniyetsizlikler ve itirazlar Hilafetin tüm Arap ve gayrı-Arap eyaletlerine yayılsa ve keskinleşse de Emeviler üzerinde zafere götürmedi. Başarıya o zaman ulaşıldı ki, durumlarını kabullenmeyen Araplarla memnun olmayan gayrı-Arapların -Türklerin, Farsların ve başkalarının- birliği ve eşitliği sağlanmış oldu, tüm Müslümanların ahlaki-manevi ve siyasi hak eşitliği Emevilere karşı mücadelenin başlıca ideasına çevrildi. Tabii ki, bu ideanın gerçekleştirilmesi isteği Türkler, Farslar vs. gibi gayrı-Arap Müslümanların yaşadığı topraklarda -Mevalilerin tarihi vatani Horasan ve Maveraünnehir'de¹¹- büyük yankı uyandırmalıydı ve sonucu da öyle oldu. Horasan ve Maveraünnehir'de bu işin başında duranlar kendilerini aleni şekilde ehl et-tesviye (eşitlik adamları)¹² olarak adlandırmaya ve halkı mücadeleye çağırmaya başladılar. Horasan ise razı olmayan güçlerin merkezi haline geldi¹³. Bu sebepten ötürü Emevilere karşı açık silahlı mücadelenin de aynı bölgede başlanmasına karar verildi.

Merak konusudur ki, Emevilere karşı 747 yılında Horasan'da başlayan isyana da gayrı-Arap kökenli Ebu Müslim¹⁴ liderlik etti ve isyancıların da sıralarında gayrı-Araplar, özellikle Türkler ve Farslar halledici güç oldular¹⁵. En başlıcası ise isyanın zaferinden sonra hâkimiyete gelen Abbasiler (750-1258) etnik mensubiyetinden asılı olmayarak tüm Müslümanlar arasında eşit münasebetlerin kurulması vaadine daha ziyade önem verdiler. Devlet hayatının tüm alanlarında Araplarla birlikte, gayrı-Arapların da çalışma hakkını temin ettiler. Böylece Arap-Mevali entegrasyonu uğrunda mücadele sona ermiş oldu. Önce Farslar, daha sonra ise Türkler hilafetin siyasi ve askeri yapısında güçlü nüfuz sahibi haline geldiler. Bu hal ilk zamanlar sadece başkent Bağdat ve merkezi eyalet Irak için değil, diğer yakın ve uzak eyaletler için de karakteristik idi. Bir başka ifadeyle hilafetin tüm sınırları dâhilinde gayrı-Arapların belirli devlet ve askeri görevler üstlenmesi veya bir askeri uzman gibi değişik eyaletlere gönderilmesi de Abbasilerin iktidara gelişi ile başladı. Bizi ilgilendiren bu tür konuları aydınlatmak açısından Mısır örneği çok ilgi çekicidir.

¹¹ Bu konuyla ilgili daha geniş bilgi için bk: N. Axundova, *Turki v sisteme gosudarstvennogo upravlenie Arabskogo halifata (VIII-ser. X vv.)*, Baku 2004, s. 101 (sonralar: N. Axundova, *Turki*).

¹² J. Wellhausen, *The Arabs Kingdom and its Fall*, London 1973, p. 236.

¹³ M. A. Shaban, *The Abbasides Revolution*, Cambridge 1970, p. 88.

¹⁴ Bu konuda bk: N. Axundova, *Turki*, s. 104.

¹⁵ Yine orada N. Axundova, *Turki*, s. 104-114.

Abbasilerin hakimiyete gelmesinde Mısır ve onun ahalisinin katkı sağlamadığı doğrudur. Hatta Mısır, Emevilerin başlıca destekçilerinden sayılırdı. 742 yılında tüm kin bürümüş halde katliam ordunun başında da Mısır valisi durmuştu. Fakat bu, Mısır ahalisinin Emevilerden razı olduğu anlamına gelmiyordu ve gerçeğin ortaya çıkması uzun sürmedi. Meşhur Büyük Zab dövüşünde ağır mağlubiyete uğrayan halife II. Mervan (744-750) güçlerini yeniden toparlamak için Mısır'a sığınmak için getirdiğinde yerli ahali ona karşı çıktı. Bu da II. Mervan'ı takip eden Abbasi ordusunun onu Yukarı Mısır'da, gizlendiği Buseyr adlı mabette kolaylıkla ele geçirmesini sağladı.

Abbasilerin birinci halifesi Ebu-l-Abbas es-Seffah'ın (750-754) amcası Abdullah ibn Ali'nin önderliğinde II. Mervan'a karşı Mısır'a gönderdiği orduda Türkler de bulunmaktaydı. Bunu ortaçağ kaynakları da tasdik etmektedir¹⁶. Onların verilerine esasen böyle bir kanıya varılmaktadır ki, Abbasiler hilafetinin ta ilk günlerinden Araplar ve diğerleri ile yanaşı Türk savaşçılar da, - çok az sayıda olsa da, - Mısır'a gelmiş, somut olarak bu ülkenin kaderi ile bağlı olmasa da, bütünlükte hilafetin talihi ile bağlı sorunların giderilmesine katılmışlar. Belli ki, Abbasilerin hakimiyetinin ilk yılları hilafetin yönetim sisteminde Farsların rolünün -mesela, Bermekiler neslinin timsalinde- artması ile karakteristiktir. Türklere ise daha ziyade askeri potansiyel gibi bakılıyordu. Fakat en kısa zamanda bu tür yaklaşım değişti ve ikinci Halife Ebu Cafer el-Mensur (757-775) döneminde Türkler devlet görevlerine getirildiler¹⁷. Başkent Bağdat ve merkezi eyalet Irak'ın yanı sıra, diğer eyaletlerin de siyasi ve askeri yapısında görev alan Türklerin sayısı hayli arttı.

Üçüncü halife el-Mehdi (775-785) ise Mısır'ın valiliğini ilk kez Türk kökenli bir şahsa havale etti¹⁸. İbn Memdud gibi daha çok tanınan bu valinin adı Ebu Salih

¹⁶ Et-Tabari Muhammed ibn Cerir, *Tarih er-rusul va-l-muluk*, III c, el-Qahire 1960, s. 84. Tabari'nin bildirdiğine göre, Abdullah ibn Ali'nin savaşçıları II. Mervan'ı küçük bir destesi ile kuşatmaya alır ve esir götürürler. II. Mervan öldürmek emri verildiğinde savaşçılardan hiç kimse onu öldürmeye cesaret edemez. Bu sırada onların arasından bir genç ileri çıkıp, emri yerine getirmeye hazır olduğunu bildirir. Abdullah adını sorduğunda o, "can kesen" cevabını verir ve anlaşılın diye bu kelimeyi bir kaç kere tekrar eder. N. Ahundova dövüşünün isim olarak dediği sözün -gerçi, onun isim olması o kadar da inandırıcı değil- Türk kökenli olmasına istinaden o dönemde Abbasi ordusunda Türk savaşçıların olduğunu söylüyor (Bk. N. Ahundova, *Törki*, s. 115). Bizim içinse bu, Türk savaşçıların ilk zamanlarda Mısır'a geldiği düşüncesini onaylamak açısından önemlidir.

¹⁷ Bk. N. Ahundova, *Törki*, s. 129. Özellikle vurgulamak isteriz ki, Türk-Arap ilişkilerinin herhangi şekilde mevcutluğu dikkatle araştırılrsa şüphesiz, onun tarihi İslam ve Arap-Müslüman devletinin kurulmasından önceki zamanlara kadar uzanır. Şunu belirtmek isteriz ki, milattan önce VII. asırda Yemen hükümdarı Raid'in Azerbaycan'a yürüşü, orada Türklerle karşılaşması ve vuruşması, onları mağlub etmesi, evlâtlarını esir götürerek geriye dönmesi hakkında Teberi ve İbn el-Esir gibi saygın tarihçilerin eserlerinde bilgiler vardır (Bk. Et-Teberi Muhammed bin Cefer, *Tarih er-rusul va-muluk*, el-cüz el-evvel, Mısır, ei-teb'et el-ula, s. 566-567; (sonrular: Teberi, *Tarih*); İbn el-Esir İzzed-Din, *El-Kamil fi-t-tarih*, Beyrut 1965, I c, s. 277).

¹⁸ El-Kindi Muhammed ibn Yusuf, *Vulat Mısır*, Beyrut 1959, s. 144; (sonrular: Kindi, *Vulat*). Abbasiler Mısırının ilk valisi Salih ibn Ali olmuştur ve o da Abbasiler neslinden idi. Salih ibn Ali ister birinci (750 yılının ağustosundan 751 yılının martına kadar), isterse de ikinci valiliği (753 yılının eylülünden 754 yılının şubatına kadar) devrinde Mevalileri idare etme işlerine dikkat çekmiştir. Bunlardan aslen Curcan'dan olan Mihsen ve Yezid ibn Hani kardeşlerini gösterebiliriz (Bk. Kindi, *Vulat*, s. 119-124). Mevalilere olan meylin ve güvenin sonucu idi ki, Halife Ebu-l-Abbas es-Seffah 751 yılının mart ayında Mısırın valiliğini de aslen Curcan'dan olan Ebu Avn Ebd el-Melik ibn Yezid'e havale etti. Ebu Avn, Abbasiler Mısırına gönderilen ikinci vali ve bu vazifeyi tutan birinci Mevali idi. Bk. Kindi, *Vulat*, s. 123. Şunu da belirtelim ki yazar adını

el-Haresi¹⁹ Yahya bin Davut idi²⁰. El-Kindi, onun 779 yılının Ağustos ayında Mısır'da görevine başladığını ve 780 yılının Eylülüne kadar, yani bir yıldan fazla bir süre valilik yaptığını kaydetmektedir²¹.

Burada ilginç bir konuya değinmek isterdim. Öyle ki, ortaçağ yazarları vali Ebu Salih el-Haresi'nin faaliyetini yazarken verdiği bilgiler, önceki valiler hakkındaki bilgilere benzemektedir. Fakat Ebu Salih el-Haresi birinci validir²² ki, kaynaklarda onun etnik kökenine ve özel keyfiyetlerine değinilmiştir.

Birincisi, Ebu Salih ve kardeşleri Said ve Abu Gudama Ziyad İbn Abd er-Rehman el-Guşeyrinin köleleri²³ olmuşlar²⁴; ikincisi, Ebu Salih birinci validir ki, kaynaklarda onun etnik kökeni ve soyu hakkında bilgi verilmiştir.

Mesela, El-Kindi, onların (Ebu Salih ve kardeşlerinin) babasının Davut Türk (... kene ebum Davut Türkiyken), annesinin ise Tataristan hakiminin teyzesi (ummuhum halet melik Tataristan)²⁵ olduğunu yazar.

Üçüncüsü, ortaçağ tarihçileri Ebu Salih el-Haresi'nin kişiliğini çok yüksek değerlendirmiş ve onun hakkında çok güzel sözler söylemişler: "Ebu Salih hâkimiyetin sahibi olan en güçlü insanlardan idi, onların en şanlısı, en kadim soylusu ve en ciddi ceza vereni idi"²⁶.

Dördüncüsü, Ebu Salih'in valiliği döneminde Mısır, tarihinin en istikrarlı günlerini yaşamıştır²⁷.

Şunu da belirtelim ki, Ebu Salih el-Haresi'nin adı, soyadı, kardeşlerinin ve babasının adları, lakabı Arap-Müslüman kökenlidir.

verdiği Mevalilerin etnik mensubiyeti hakkında ayrıntılı bilgi vermemiş, sadece onların Curcan ehlinden olduğunu, - min ehli Curcan, - söylemiştir. Dikkate alınmalıdır ki, Arap işgalleri devrinde Curcan artık Türklerin hakimiyeti altında idi ve burada yerli ahali ile yanaşı yeterince Türk de olmamış değildi. O yüzden bu şahısların etnik mensubiyeti hakkında bizim de kesin fikir söylememiz bir hayli zorlaşıyor. Bk. F. M. Asadov, *Arabskie istoçniki o turkax*, s. 6.

¹⁹ Kindi, *Vulat*, s.144. Bu sayfada da eserin yayımcısı el-Haresi nisbesinin (yer mensubiyetinin-müel.) el-Horasanî menşeli olabilmesi ihtimalinin mümkünlüğüne işaret etmiştir. Zira, Arap alfabesinde sesli harfler yoktur ve bir nokta işaretinin yerinin değişmesi ile telaffuzu tamamen birbirine benzemeyen harfler oluşur,- mesela noktayı yukarıda değil, aşağıda yazsak "n" harfi "b" gibi okunur, - ve yazıda noktanın düşmesi ile ise tamamen yeni söz oluşabilir, bu sebeple istifade ettiğimiz metinde el-Horasanînin el-Heresiye çevrilmesi mümkünlüğü hakkında yayımcının işaretini haklı bulmak gerekir. Şunu da belirtelim ki bazı tarihçiler onun Horasan'dan olduğunu kaydederek. Mesela, Meğrîzi: "Ebu Salih min ehli Horasan- Ebu Salih Horasan ehlindedir (Horasanlıdır)", İbn Teğriberdi ise: "... Ebu Salih el-Heresi min ehli Horasan- Ebu Salih el-Heresi Horasan ehlindedir (Horasanlıdır)" yazmışlar. Bk. Meğrîzi, *Hitet*, II, s. 44; İbn Teğriberdi, *Nücum*, II, s. 44; İbn el-Esir ise Ebu Salih'in nisbesini "el-Heresî" gibi vermiştir. İbn el-Esir, VI, s. 57.

²⁰ Orada.

²¹ Yine orada, s. 144-145.

²² El-Kindi'ye göre Ebu Salih el-Heresi, Mısır'ın 47. valisidir.

²³ Abbasiler devrinde Türk menşeli gençlerden oluşturulmuş savaşırları "ğulam" veya "ebd" diye çağırırlardı.

²⁴ Kindi şöyle yazar: "kene Ebu Saleh va ahavahu Seid va Ebu Kudama ebiden li- Ziyad bin Abd er-Rehman el-Kuşeyri. (Ebu Salih ve onun kardaşları Seid ve Ebu Kudama Ziyad ibn Abd er-Rehman el-Kuşeyri'nin kulları idiler.)" *Vulat*, s. 145.

²⁵ El-Kindi, Ebu Salih'in Seid ve Ebu Kudame adlı iki kardeşinin olduğunu yazıyor. Bk. *Vulat*, s. 145.

²⁶ El-Kindi, *Vulat*, s. 145. Fikrimizce, el-Kindi burada Ebu Salih'in asilzade soylu olmasına dikkat çekmek istemiştir.

²⁷ El-Kindi, *Vulat*, s. 145-146; Meğrîzi. *Hitet*, II, s. 94; İbn Teğriberdi. *Nücum*, II, s. 44.

Hatta el-Kindi, Ebu Salih el-Haresi'nin kendinin değil, babasının Türk olduğunu yazmıştır²⁸. Tüm bunların ışığında onun Türk kökenli Mevali sayılması daha doğrudur. Bizim düşüncemize göre, onun valiliğe getirilmesi Türklüğünden önce Mevali olmasından kaynaklanmıştır.

Sonuç olarak, Ebu Salih'in valiliğe getirilmesi ile Abbasiler Mısır'ında Türklerin devlet idariciliğine celbedilmesi deneyimi başladı ve yükselen ve genişleyen bir hâl aldı.

Sonuçta Mısır'ın askeri-inzibati yapısında Türklerin rolü, yeri ve sayılarının artışı geleneğe çevrildi. Tarihin belirli zamanlarında bu ülke tamamen Türklerin hâkimiyeti altına girdi.

²⁸ El-Kindi ve Meğriziden farklı olarak Ibn Teğriberdi şöyle yazar: "... *kene Ebu Salih... türkiyyen.*" (Ebu Salih, Türk idi). Ibn Teğriberdi, *Nücum*, II, s. 44.